

Ks. Michał Wieczorek

Wyższy Instytut Teologiczny w Częstochowie

**Niedojrzałość emocjonalna w powiązaniu z uzależnieniem
od alkoholu i gier hazardowych jako przyczyna niezdolności
konsensualnej w świetle wyroku c. Monier
z dnia 21 listopada 2018 roku**

I

Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany konstytucją apostołską *Sacrae disciplinae leges* z 1983 roku w normie dotyczącej niezdolności do zawarcia małżeństwa wskazuje na tych, którzy z przyczyn natury psychicznej niezdolni są do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich¹. Jak widać z tej definicji Prawodawca nie deklaruje konkretnych przyczyn psychicznych, ale nie ma wątpliwości, że w ich skład wchodzi rozmaite zaburzenia osobowości. Zaburzenia te opisywane są w dwóch współistniejących systemach klasyfikacyjnych, a mianowicie w Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób opracowywanej przez Światową Organizację Zdrowia², a także w Diagnostycznym i Statystycznym Podręczniku Zaburzeń Psychiczych, stale reformowanym przez Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne³. Niedojrzałość emocjonalna jest jednak szczególnie typem zaburzenia

¹ Por. KODEKS PRAWA KANONICZNEGO/1983, kan. 1095, n. 3.

² WORLD HEALTH ORGANIZATION, *International Statistical Classification of Diseases and Health Related Problems* (ICD).

³ AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM).

osobowości. Wspomniana klasyfikacja DSM nie wskazuje na niedojrzałość emocjonalną jako kategorię kliniczną⁴, a klasyfikacja ICD osobowość niedojrzałą lokuje w grupie innych określonych zaburzeń osobowości⁵.

Cechą charakterystyczną osobowości niedojrzałej jest uwidocznione w zachowaniach i reakcjach emocjonalnych zahamowanie rozwoju psychobiospołecznego. Wyraża się to w infantylności przeżywania, połączonej z dziecięcymi zachowaniami. Osoby dotknięte zaburzeniem osobowości niedojrzałej kierują się wyłącznie dążeniem do natychmiastowego uzyskania przyjemności. Ich cechą jest także brak niezbędnych osobie dorosłej mechanizmów radzenia sobie z ograniczeniami w zaspokajaniu potrzeb oraz nieuwzględnianie wymogów realności, skłonność do fantazjowania, brak kontroli nad sobą i poczucia odpowiedzialności za siebie i otoczenie⁶. W praktyce czasami trudno wyodrębnić niedojrzałość emocjonalną jako zaburzenie izolowane, bez wskazywania na inne zaburzenia osobowości. Biegli rojalni, zajmujący się badaniem stron procesowych pod kątem niedojrzałości, wskazują, że niedojrzałość łączy się z zaburzeniem osobowości w postaci osobowości zależnej, a także z narcyzmem⁷. Niewątpliwie, cechy tych zaburzeń osobowości są zbieżne z cechami niedojrzałości emocjonalnej, ale niedojrzałość podmiotu może mieć również inne podstawy. Zaprezentowanie sentencji wydanej przez

⁴ Por. G.F. ZUANAZZI, *La capacità intelletiva e volitiva in rapporto al matrimonio canonico: aspetti psicologici e psichiatrici*, w: AA. VV., *L'incapacità di intendere e volere nel diritto matrimoniale canonico (can. 1095, nn. 1-2)*, Città del Vaticano 2000, s. 313.

⁵ Por. S. PUŻYŃSKI – J. WCIÓRKA, *Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10. Opisy kliniczne i wskazówki diagnostyczne*, Kraków-Warszawa 2000, s. 174.

⁶ Por. J.W. ALEKSANDROWICZ, *Zaburzenia nerwicowe. Zaburzenia osobowości i zachowania dorosłych (według ICD-10). Psychopatologia, diagnostyka, leczenie*, Kraków 1997, s. 109-110.

⁷ Por. L. JANIRI – A. DI GIOIA, *Immaturità psico-affettiva e nullità matrimoniale*, w: *Quaderni dello Studio Rotale* 20 (2010), s. 220-221.

turnus c. Monier⁸ ma na celu przedstawienie linii dowodzenia, według której niedojrzałość pozwanego powiązana jest z jego uzależnieniem od alkoholu i gier hazardowych.

II

Trybunał Roty Rzymskiej zajął się sprawą ewentualnej nieważności małżeństwa zawartego w granicach archidiecezji częstochowskiej. Strony poznały się w 2005 roku, po kilku latach znajomości doszli do przekonania, że dojrzeli do decyzji o małżeństwie, które zostało zawarte w dniu 19 września 2009 roku. Z małżeństwa strony nie posiadają dzieci i wspólnota małżeńska trwała stosunkowo krótko na skutek zachowania pozwanego. 10 lipca 2010 roku doszło do rozpadu małżeństwa, a w dniu 11 grudnia 2015 roku strony otrzymały rozwód⁹. 22 października 2015 roku powódka złożyła skargę o nieważność małżeństwa do Sądu Metropolitalnego w Częstochowie. Trybunał ten badał ewentualną nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności pozwanego do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej. Instrukcja sprawy obejmowała oświadczenia stron procesowych, przesłuchanie dwóch świadków i ekspertyzę biegłej psycholog z zakresu uzależnień. W dniu 11 września 2017 roku trybunał wydał decyzję negatywną. Na skutek apelacji strony powodowej – z pominięciem miejscowego trybunału apelacyjnego – sprawa trafiła do Trybunału Roty Rzymskiej, który sądził ją w drugim stopniu postępowania. Po ukonstytuowaniu trybunału kolegialnego formuła wątpliwości w Rocie została zawarta w dekrete z dnia 17 maja 2018 roku w sposób następujący: „An constet de matrimonii nullitate, in casu”¹⁰.

⁸ Niepublikowanej sentencji nadano numer protokołu 23.491, A. 209/2018, a pozostałymi sędziami byli: P. V. Pinto i I-P. Fischer.

⁹ Por. C. MONIER, A. 209/2018, n. 1.

¹⁰ Por. TAMŻE, n. 2. Warto zaznaczyć, że Trybunał Roty Rzymskiej od dnia 7 grudnia 2015 roku wrócił do tej starożytnej formuły zawiązania sporu w sprawach o nieważność małżeństwa. Zob. *Rescriptum circa novam legem efficiendam atque servandam de processu matrimoniali*, 7.12.2015, AAS 108 (2016), s. 5-6.

III

W części prawnej wyroku ponens rozpoczyna swoje rozważanie od przypomnienia, że w momencie zawierania małżeństwa wymaga się od nupturientów nie tylko właściwego używania rozumu, wymaganej zdolności intelektualnej i krytycznej oceny istotnych obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych, ale także zdolności do przyjęcia tych obowiązków. Audytor wskazuje, iż różne mogą być przyczyny, które powodują nieważny konsens i dodaje, że w przypadku sążonego małżeństwa turnus sędziowski interesuje norma kan. 1095, n. 3, według której niezdolnymi do zawarcia małżeństwa są ci, którzy z przyczyn natury psychicznej nie są zdolni podjąć istotnych obowiązków małżeńskich¹¹. W dalszej części uzasadnienia relator podkreśla, iż fundamentem tej niezdolności musi być zaburzenie, anomalia lub szczególna okoliczność porządku psychicznego nupturienta, które skutecznie pozbawiają go dysponowania obiektem kontraktu małżeńskiego lub zachowania właściwego rozeznania oceniającego¹². Ponens zaznacza, że do istotnych obowiązków małżeńskich nie należą tylko dobro wiary, sakramentu i potomstwa, ale także zdolność stworzenia wspólnoty całego życia ukierunkowanej na dobro małżonków. Audytor dodaje, iż pewnym znakiem rozpoznawczym zaburzenia czy anomalii porządku psychicznego jest zmienność i brak odpowiedzialności. Relator wskazuje również, że trudności między małżonkami w codziennym życiu małżeńskim lub niezgodność charakterów nie wystarczą do uznania niezdolności konsensualnej¹³. Ponens w tej części uzasadnienia określa także, jak należy się przekonać o ewentualnej niezdolności nupturienta i podaje,

¹¹ Por. c. MONIER, A. 209/2018, n. 3. W tym punkcie ponens powołuje się na kan. 1095, n. 3 KPK.

¹² Por. c. MONIER, A. 209/2018, n. 4: «Iuxta praefatam normam incapitas de qua agitur fundamentum habet in causis naturae psychicae, id est in aliqua perturbatione, anomalia vel peculiari condicione ordinis psychici quae nubentem ita efficit ut idem privetur disponendi de contractus objecto, vel integra manente iudicii discretionem».

¹³ Por. TAMŻE.

że dowodami są oświadczenia stron i zeznania świadków na temat osobowości stron procesowych, dojrzałości osoby, warunków rodzinnych, poziomu edukacji czy wreszcie sposobu postępowania w relacjach personalnych z innymi¹⁴. Audytor dodaje, że wśród środków dowodowych znajduje się pomoc biegłego, który według swojej wiedzy i techniki, biorąc pod uwagę zasady antropologii chrześcijańskiej, ma przygotować wnioski dotyczące diagnozy, natury, pochodzenia, stopnia i czasu pojawienia się dezorganizacji psychicznej, jak również jej wpływu na zdolność osoby¹⁵.

IV

W części faktycznej sentencji ponens rozpoczyna uzasadnienie od zaprezentowania uwag obrońcy węzła małżeńskiego, który zaznaczył, iż niezdolność pozwanego nie została udowodniona. Audytor cytuje fragment uwag obrończych, według których z akt procesu nie wynika, iż pozwany dotknięty był jakąkolwiek anomalią psychiczną w momencie zawierania małżeństwa. Obrońca zauważył także, że trudno uzyskać pewność moralną do stwierdzenia nieważności małżeństwa w przypadku braku jakiejkolwiek pewnej i poważnej anomalii, która byłaby przyczyną niezdolności. Audytor odpowiada na ten zarzut obrońcy i wskazuje, że w przypadku sądanego małżeństwa można wnioskować o poważnej niedojrzałości pozwanego, która istniała już w momencie zawierania kontraktu i nie była tylko zwykłą trudnością w realizacji obowiązków małżeńskich. Ponens przytacza okoliczności życia małżeńskiego, podkreślając iż trwało ono tylko kilka miesięcy, po których relacja małżeńska uległa rozpadowi, wprawdzie z inicjatywy powódki, ale z powodu niemożliwości stworzenia wspólnego życia z pozwanym. W jego wypadku nie można mówić

¹⁴ Por. TAMŻE, n. 5: «Probatio dimetienda est ex depositionibus partium et testimonium quae explanant personalitatem utriusque coniugis idest naturam, indolem personalem, maturitatem, condiciones familiares, gradum receptae educationis, modum agendi in relatione interpersonalium cum aliis».

¹⁵ Por. TAMŻE.

tylko o pewnych trudnościach. Audytor dodaje, że sam krótki czas pożycia nie świadczy o niezdolności osoby, ale w świetle zebranych dowodów można wnioskować o poważnej dezorganizacji psychicznej pozwanego¹⁶.

Ważnym odniesieniem dla ponensa jest także środowisko rodzinne pozwanego. Relator zauważa, że pozwany w wieku 15 lat stracił ojca i ten brak w jego przypadku spowodował gwałtowne zahamowanie rozwoju w okresie dorastania. Sam pozwany przyznaje się do tego, iż spożywał 2 butelki piwa każdego dnia i grał w gry hazardowe. Pozwany dodaje, że takie sytuacje miały miejsce jeszcze przed zawarciem małżeństwa¹⁷.

Audytor cytuje także oświadczenie powódki, która wskazała na nadużywanie alkoholu przez pozwanego. Powódka mówi, że pozwany każdego dnia wypijał 2 butelki piwa, ale bywało również tak, że wypijał 10 butelek. Powódka dodaje także, iż pozwany grał na automatach i stracił tam dużo pieniędzy. Powódka namawiała pozwanego do podjęcia terapii, ale ten mówił, że nie ma żadnego problemu z alkoholem. Ponens z tych oświadczeń stron wyciąga wnioski, iż pozwany był niezdolny do stworzenia z powódką wspólnoty całego życia i wykazywał jego wielką nieodpowiedzialność. Relator rekonstruuje również dzień ślubu, w którym pozwany zastanawiał się, czy wypowiedzieć słowa przysięgi małżeńskiej. Sam pozwany mówi, że wypowiedział te słowa tylko dlatego, że bał się reakcji swojej matki. Audytor na podstawie tych okoliczności zauważa, że wpływ etanolu na pozwanego w czasie zawierania małżeństwa negował harmonijną ewolucję osobowości i powodował jego niezdolność do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich. Ponens dodaje, że

¹⁶ Por. TAMŻE, n. 6. Audytor wypowiadając się w tym punkcie o niedojrzałości pozwanego dwa razy używa sformułowania, że w jego przypadku nie chodzi tylko o pewne trudności: „non agitur tantum de mera difficultate” i „loqui non possumus de sola difficultate”.

¹⁷ Por. TAMŻE, n. 7.

życie pozwanego polegające na grach potwierdza tylko jego całkowitą ułomność i nieodpowiedzialność¹⁸.

W dalszej części wyroku audytor przytacza zeznania świadków. Jeden z nich wskazuje, że jeszcze przed zawarciem małżeństwa dało się zauważyć, iż pozwany jest uzależniony od gier hazardowych, gdyż grał każdego dnia, czasami po kilka godzin. Inny ze świadków, który był gościem w domu małżonków, mówi z kolei o problemach między stronami spowodowanymi brakiem pieniędzy i alkoholizmem pozwanego¹⁹.

Ponens przytacza także fragmenty ekspertyzy sporządzonej na potrzeby postępowania w pierwszej instancji. Według biegłej z analizy akt sprawy wynika uzależnienie pozwanego od alkoholu i gier hazardowych. Biegła dodaje, że pozwany w momencie zawierania małżeństwa znajdował się w chronicznej fazie uzależnienia, co powodowało niemożliwość stworzenia prawidłowej relacji małżeńskiej z powódką. Audytor przyjmuje wnioski biegłej jako zgodne z pozostałym materiałem dowodowym. Ponens konkluduje, że z powodu poważnego stanu psychologicznego w momencie zawierania małżeństwa pozwany nie był zdolny do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, szczególnie w obszarze dobra małżonków²⁰. Sędziowie podjęli decyzję afirmatywną i uznali małżeństwo jako nieważnie zawarte, a w gestii ordynariusza archidiecezji częstochowskiej pozostawili sprawę nałożenia klauzuli²¹.

¹⁸ Por. TAMŻE, n. 8: «In casu influxus ethilicus tempore prolationis consensu impediabat in viro harmonicam evolutionem personalitatis ita ut ipse capax fuisset ponderandi obligationes matrimoniali essentielles necnon easdem assumendi. Vitium alearum confirmat quoque eius totalem fragilitatem necnon irresponsabilitatem».

¹⁹ Por. TAMŻE, n. 9.

²⁰ Por. TAMŻE, n. 10.

²¹ Por. TAMŻE, n. 11: «Affirmative, seu constare de matrimonii nullitate, in casu; censuere Patres Exc.mo Ordinario Czestochovien. remittendam esse decisionem circa vetitum apponendum».

V

Zaprezentowany wyrok turnusu rotalnego c. Monier koncentruje się na niezdolności konsensualnej pozwanego, ale nie podaje jednej przyczyny natury psychicznej. W części prawnej wyroku sędziowie czynią wzmiankę o niedojrzałości pozwanego, ale należy również wziąć pod uwagę uzależnienie od alkoholu i gier hazardowych po jego stronie. Można w tym wypadku powiedzieć, że niedojrzałość emocjonalna pozwanego, której turnus upatruje w niewłaściwych wzorcach rodzinnych, sprzężona jest z innymi problemami, czyli alkoholizmem i uzależnieniem od hazardu. Trudno określić, co było pierwsze – czy niedojrzałość, czy uzależnienia, i należy raczej łączyć te wszystkie problemy, gdyż dotyczą one jednego podmiotu. Jak widać z zaprezentowanej sentencji sędziowie wolą w tym przypadku używać ogólnej kategorii dezorganizacji osobowościowej pozwanego, która powodowała niezdolność do podjęcia jednego z istotnych obowiązków małżeńskich, którym jest dobro małżonków. Wyrok c. Monier jest spójny, logiczny i dobrze rekonstruuje historię znajomości nupturientów, a także linię życiową pozwanego. Jedyną wątpliwość, która nasuwa się po lekturze i analizie sentencji, można mieć odnośnie do końcowej jej części, a mianowicie co do sposobu nałożenia klauzuli na pozwanego. Sędziowie Roty Rzymskiej w tym wypadku przenieśli to uprawnienie na ordynariusza diecezji częstochowskiej, choć pozwany zamieszkuje poza granicami wspomnianej archidiecezji. Skoro zabieg taki nie był związany z osobą ordynariusza miejsca zamieszkania, to trudno dostrzec racjonalne przesłanki przeniesienia powyższego uprawnienia. Ordynariusz częstochowski nie ma przecież lepszego oglądu sprawy niż turnus rotalny, który wydał wyrok w drugim stopniu postępowania. Pomimo tego *dubium* wyrok c. Monier stanowi istotny wkład w rozumienie niezdolności konsensualnej, a przede wszystkim jej przyczyn, które czasami trudno wyodrębnić i należy całościowo podchodzić do historii życia ludzi, których oskarża się o niezdolność do stworzenia z drugą stroną wspólnoty całego życia.

Emotional immaturity in conjunction with alcohol addiction and gambling as the cause of consensual disability in the Monier's sentence of 21 November 2018

Summary

According to the canon law there are different causes of inability to contract a marriage. However in practice it is difficult to distinguish one specific cause of a psychic nature. In the Monier's sentence, immaturity is linked to the addiction to alcohol and gambling. According to the judges, the man was afflicted with a serious disorganisation of the personality. In consequence, this premise became the basis for the ascertainment of marriage invalidity. It should be emphasised that emotional immaturity in this case was not the primary and exclusive problem of the person. Therefore, the reasoning of the Rotal Court in Monier's judgement shows that the whole life history of the person in question should be taken into account while deciding about consensual disability.

(tłum. Anna Siwierska)

Słowa kluczowe: niezdolność konsensualna, niedojrzałość emocjonalna, orzecznictwo rotalne

Key words: consensual disability, emotional immaturity, Rotal Court

Nota biograficzna o Autorze

Ks. Michał Wiczorek – prezbiter archidiecezji częstochowskiej, doktor prawa kanonicznego, wiceoficjał Sądu Metropolitalnego w Częstochowie, wykładowca prawa kanonicznego w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie. Zainteresowania naukowe: prawo małżeńskie, prawo procesowe.